

Fonetika és fonológia

Előadás

2015. október

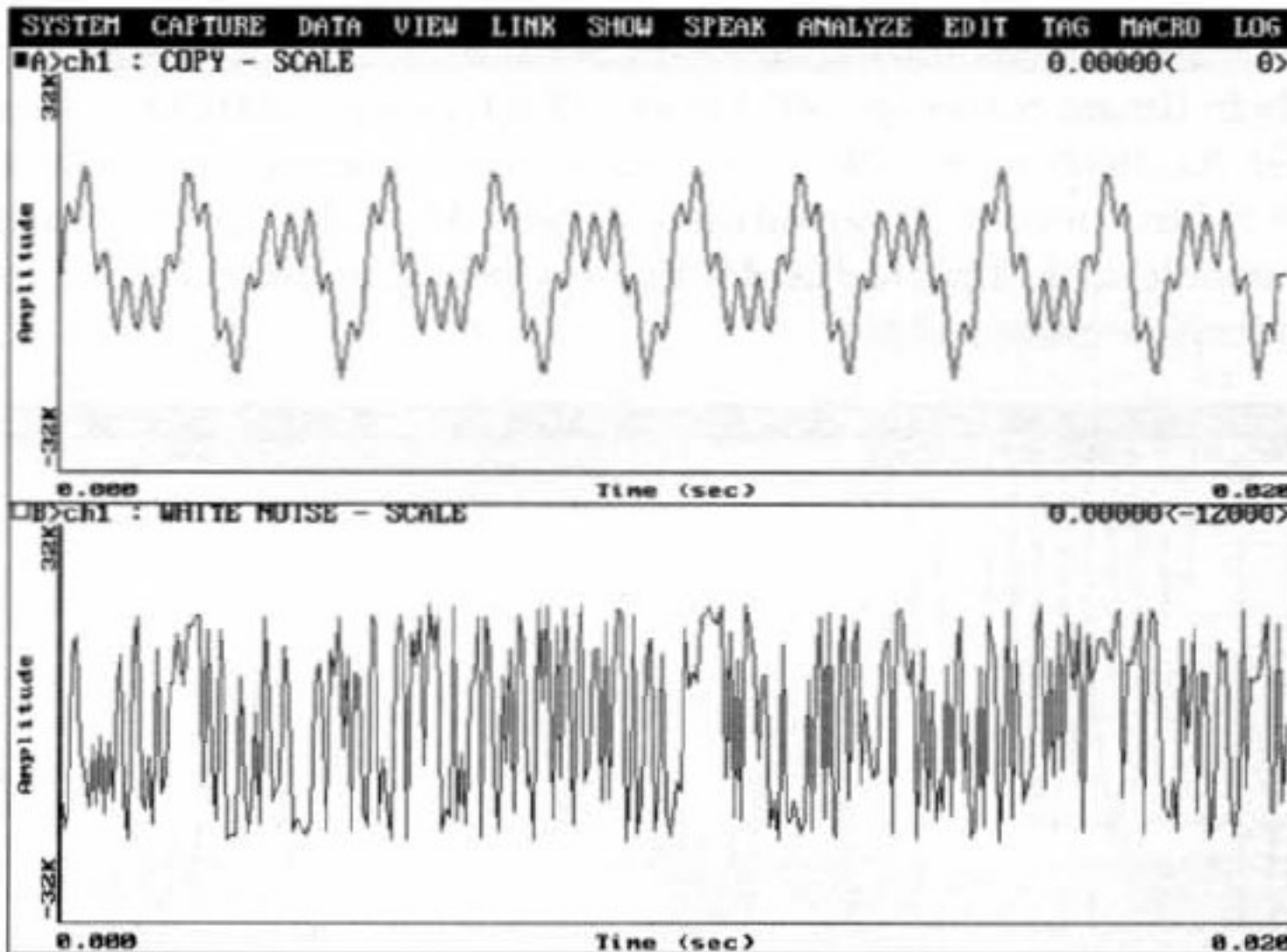
Balogné Bérces Katalin
PPKE BTK, Budapest/Piliscsaba

2: Fonetika #1:

Bevezetés és a magánhangzók artikulációja

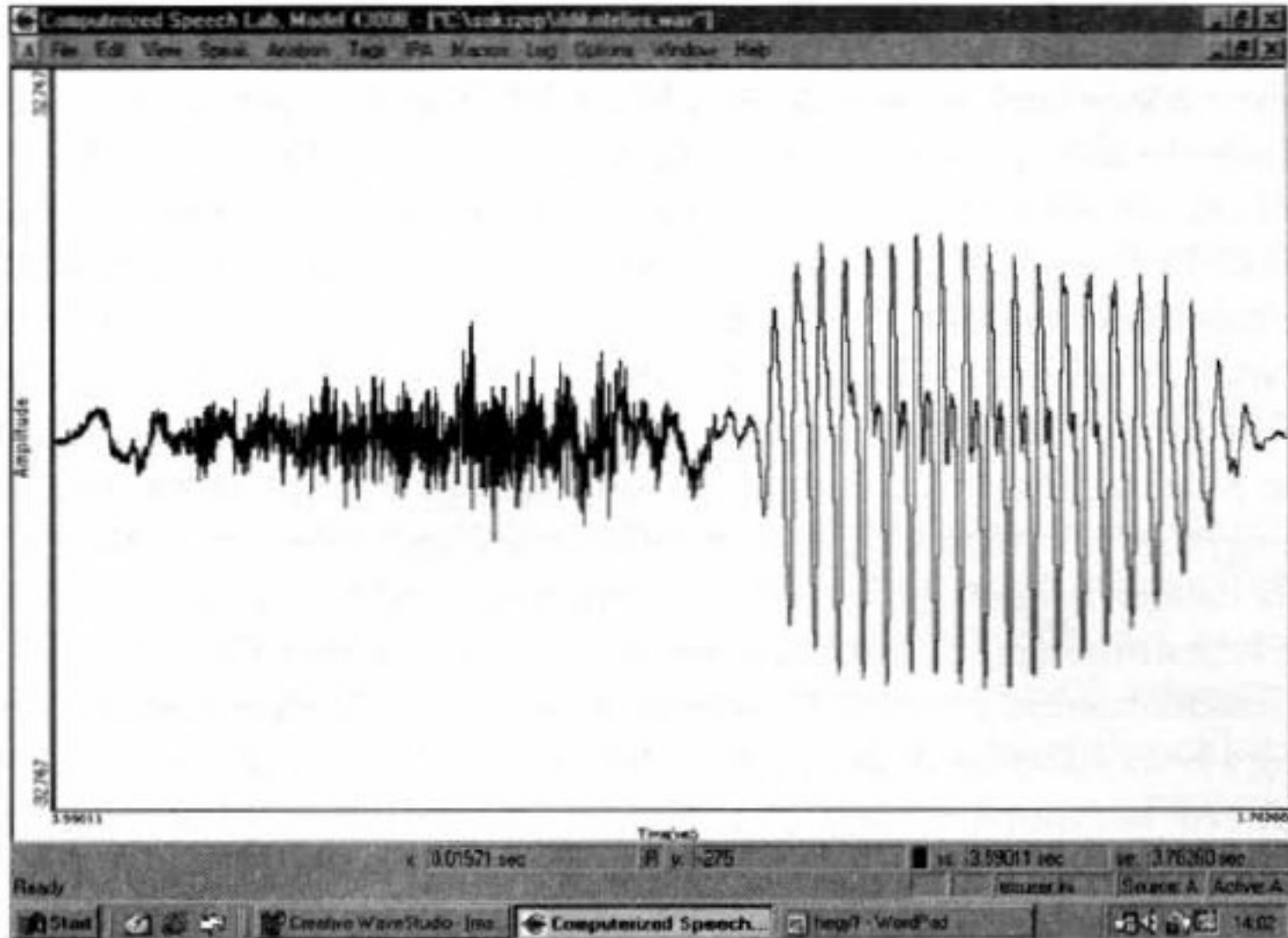
Bevezetés

- Magánhangzó (vokális, V) vs. mássalhangzó (konzonáns, C)
- Önmagában ejthetőség? vö. f, m
- „a hang/betű neve megegyezik a hanggal”
- Artikuláció: akadály; legtöbb esetben igaz (á vs. k), de: h, i-j stb.
- Akusztika: mgh: kváziperiodikus szerkezetű, zenei hang; msh: zörej (szabálytalan, aperiodikus); de: m, l, j stb.

38. ÁBRA

Periodikus (felső ablak) és aperiodikus összetett hangok (alsó ablak) rezgésképe

41. ÁBRA
A so hangkapcsolat rezgésképe

Bevezetés

- Magánhangzó (vokális, V) vs. mássalhangzó (konzonáns, C)
- Önmagában ejthetőség? vö. f, m
- „a hang/betű neve megegyezik a hanggal”
- Fonetikailag:

á e o ú i j r l m h z f cs d k

mgh

msh

Bevezetés

- Magánhangzó (vokális, V) vs. mássalhangzó (konzonáns, C)
- Önmagában ejthetőség? vö. f, m
- „a hang/betű neve megegyezik a hanggal”
- Fonetikailag??
- Fonológiaiilag: mgh: önállóan képes szótagot alkotni: é-**h**es, á-**l**om, a-**j**ánl
- vö. „a hang/betű neve megegyezik a hanggal”

Artikuláció: bevezetés

Az összes (magyar) hangzó:

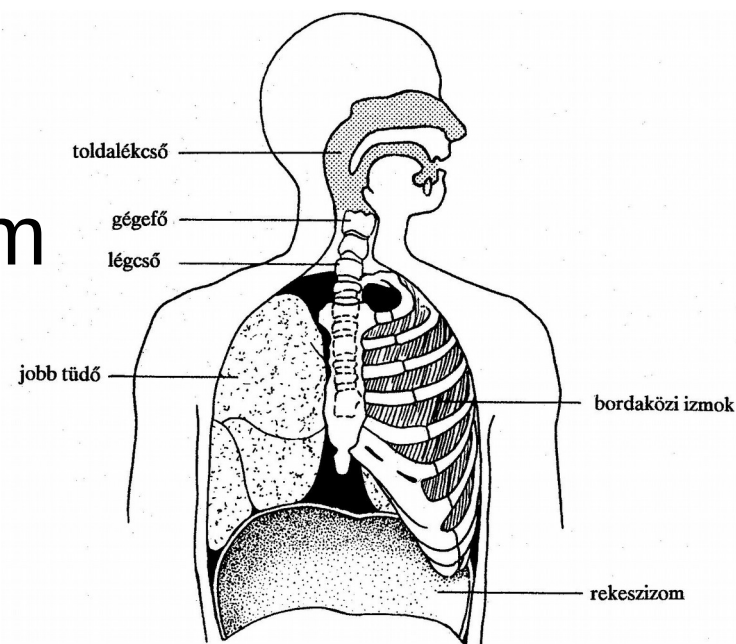
- Pulmonikus egresszív légáram

- 3 fő jellemző:

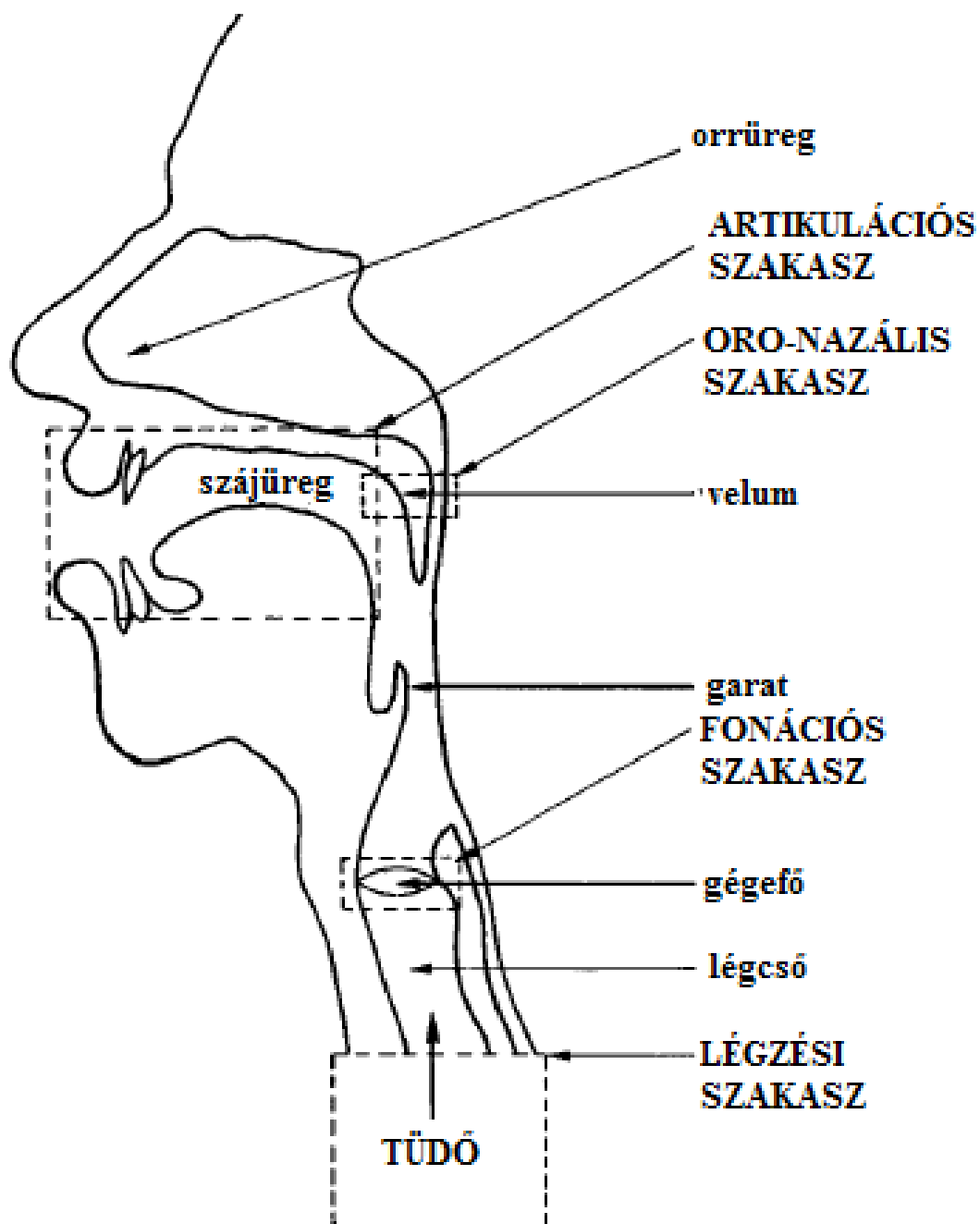
1) Képzés helye

2) Képzés módja

3) Laringális jegy (zönge)

<http://www.ngkszki.hu/seged/csej-lyesj/hangkepzs.htm>

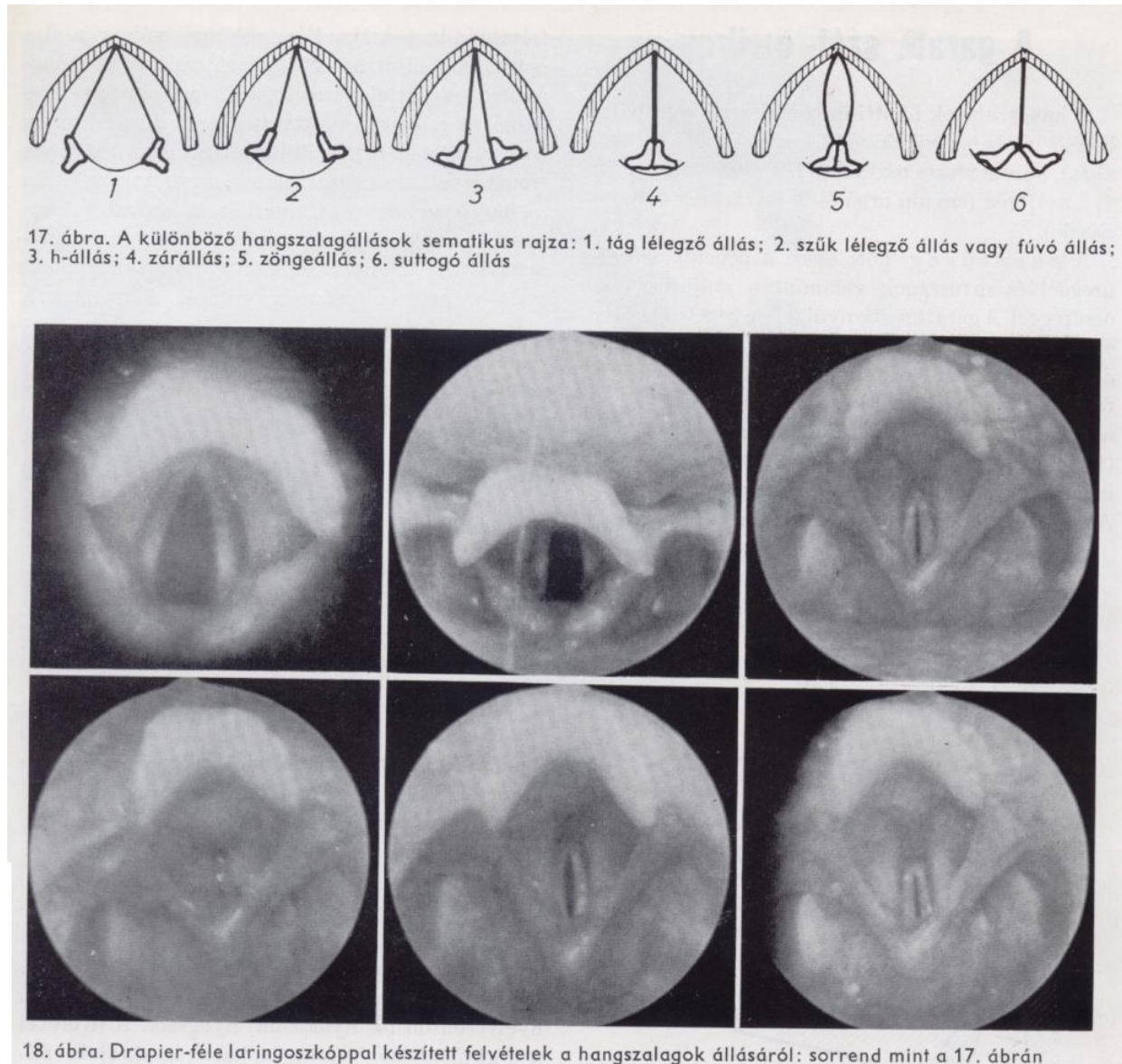
Artikulációs (hangképzési) szakasz: toldalékcső

Oro-nazális szakasz: lágy szájpadlás (velum)

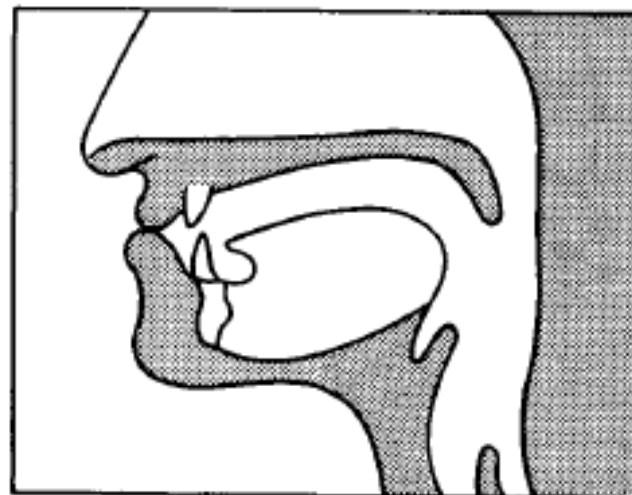
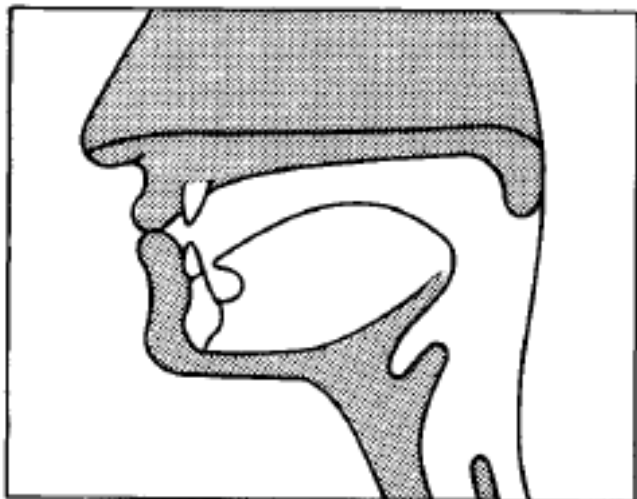
Fonációs (zöngképző) szakasz: gégefő (larynx), hangszalagok

Respirációs (légzési) szakasz: tüdő

A gégefő (larynx): fonáció

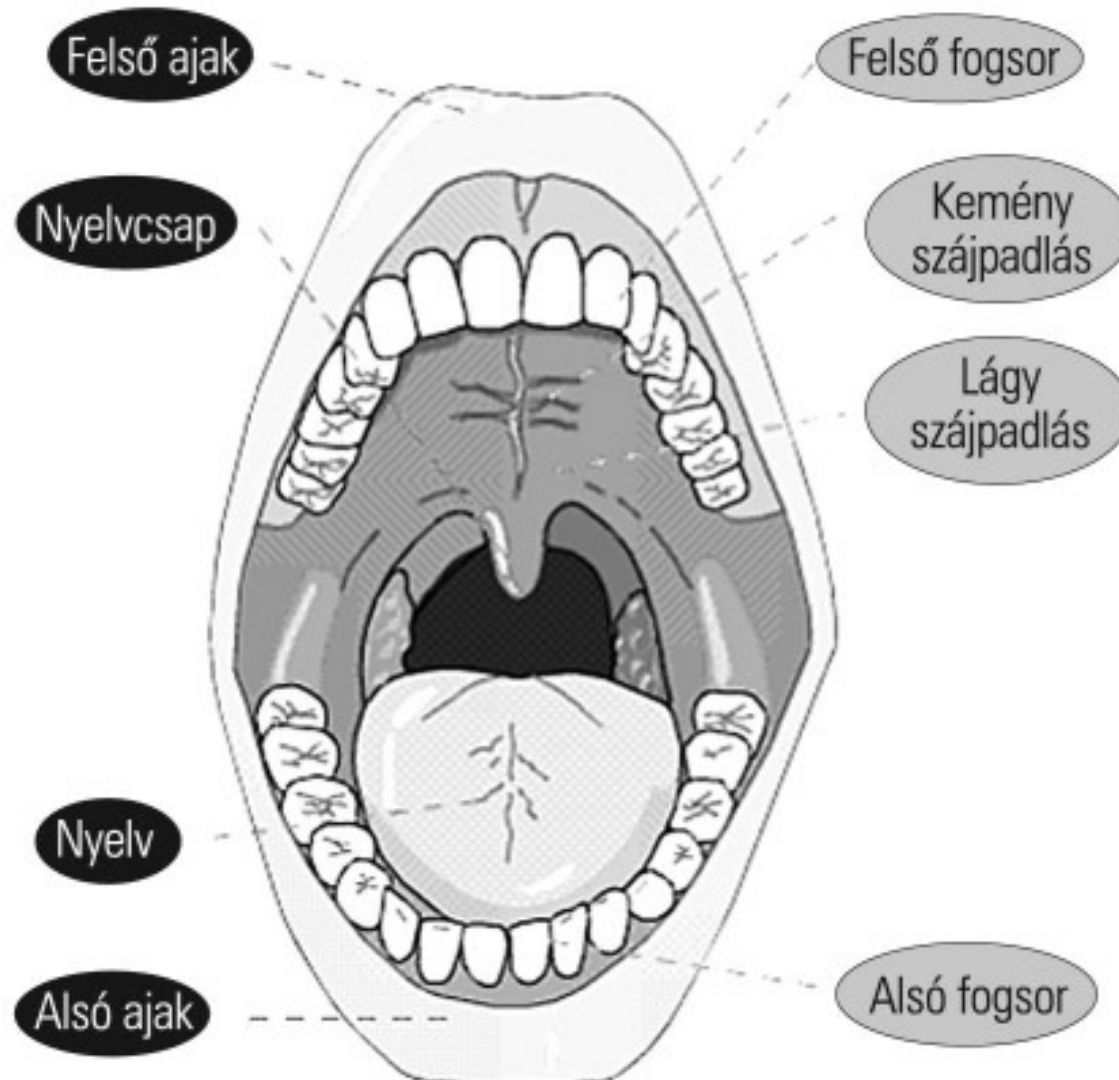
Oro-nazális szakasz

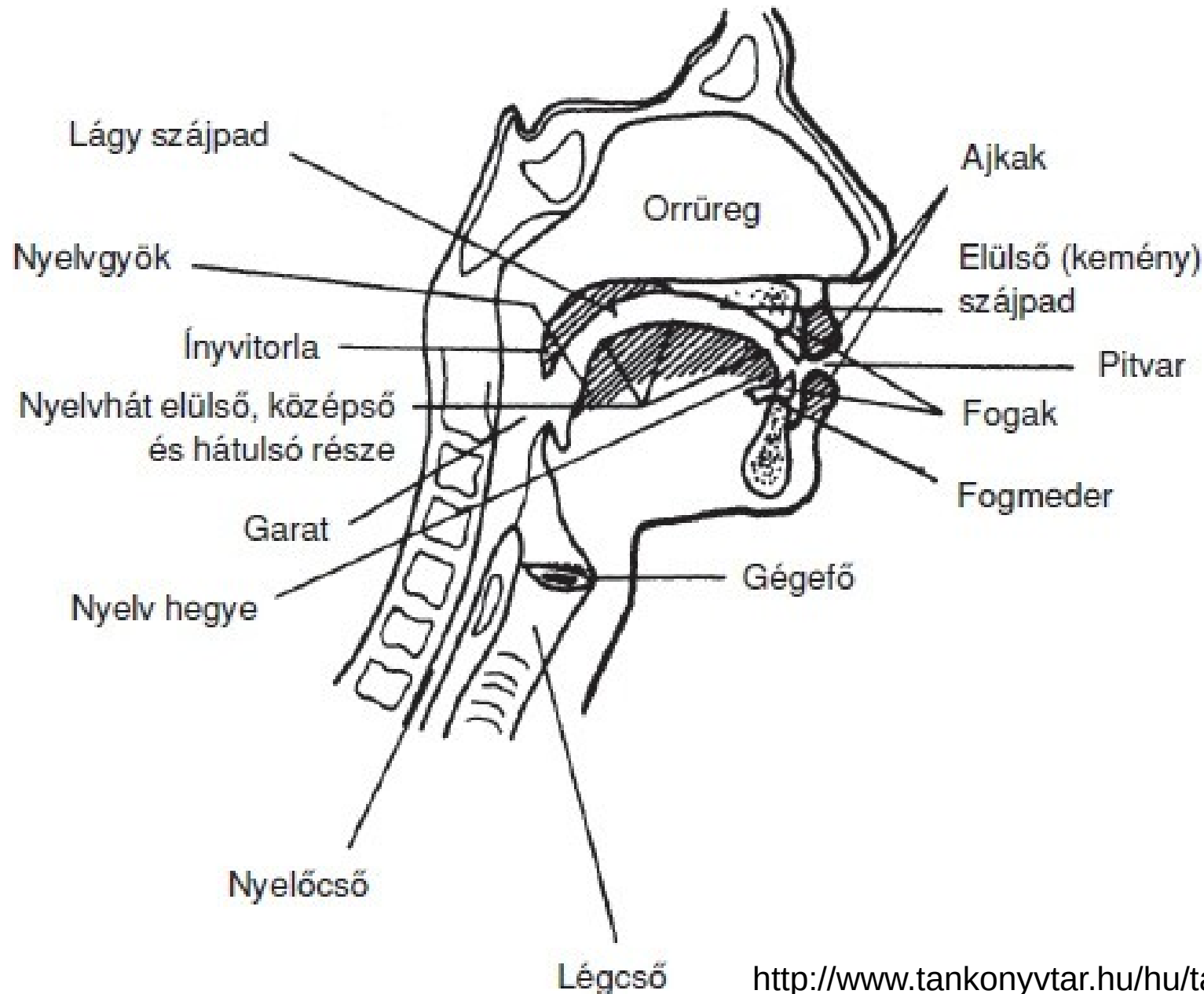
- Lágy szájpadlás (velum) + ínyvitorla (uvula)
- Orális (szájhang) vs. nazális (orrhang)
- dndndndndn :-)

Artikulációs szakasz

A szájüreg **aktív** és **passzív** beszéd szervei

Artikulációs szakasz

Artikuláció: magánhangzók

Ismétlés: minden hangzó: 3 fő jellemző:

- 1) Képzés helye
- 2) Képzés módja
- 3) Laringális jegy (zöngé)

Artikuláció: magánhangzók

- Minden mgh (spontán) **zöngés** + akusztikailag: **szabályos szerkezetű** (nincs zörej) (univerzálé)
 - Képzés módja és helye: magyar köznyelv („standard”) vs. regionális nyelvváltozatok (nem standard dialektusok)!
 - **Képzés módja: orális/nazális, rövid/hosszú, monoftongus** (egyeshangzó)/diftongus (kettőshangzó)
- + nazalizált (nazooralis) mgh-k: vánszorog [ã]
- + nyelvjárási diftongusok: jó – j[ou], szép – sz[ei]p

Magánhangzók: A képzés helye

- **Ajakműködés:** ajakkerekítéses (labiális, kerekített) vs. ajakréses (illabiális, kerekítetlen)
- **A nyelv mozgása:** vízszintes/függőleges

A magyar (köznyelv) magánhangzói

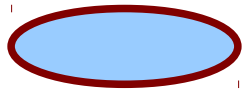
- /i/ vs. /á/

i felső

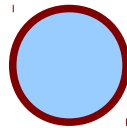
á alsó

A magyar (köznyelv) magánhangzói

- /i/ vs. /á/: felső vs. alsó
- /i/ vs. /ü/

réses

kerek

A magyar (köznyelv) magánhangzói

- /i/ vs. /á/: felső vs. alsó
- /i/ vs. /ü/: réses vs. kerek
- /ü/ vs. /u/?

ü

elöl

u

hátsó

A magyar (köznyelv) magánhangzói

- /i/ vs. /á/: felső vs. alsó
- /i/ vs. /ü/: réses vs. kerek
- /ü/ vs. /u/: elől vs. hátul
- /i/ - /é/ - /e/ - /á/?

i

é

e

á

A magyar (köznyelv) magánhangzói

- /i/ vs. /á/: felső vs. alsó
- /i/ vs. /ü/: réses vs. kerek
- /ü/ vs. /u/: előtt vs. hátul
- /i/ - /é/ - /e/ - /á/: felső – középső – alsó
- /u/, /a/, /o/?

u

o

a

A magyar (köznyelv) magánhangzói

- /i/ vs. /á/: felső vs. alsó
- /i/ vs. /ü/: réses vs. kerek
- /ü/ vs. /u/: elől vs. hátul
- /i/ - /é/ - /e/ - /á/: felső – középső – alsó
- /u/, /a/, /o/
- összegzés:

i/ü

u

é/ö

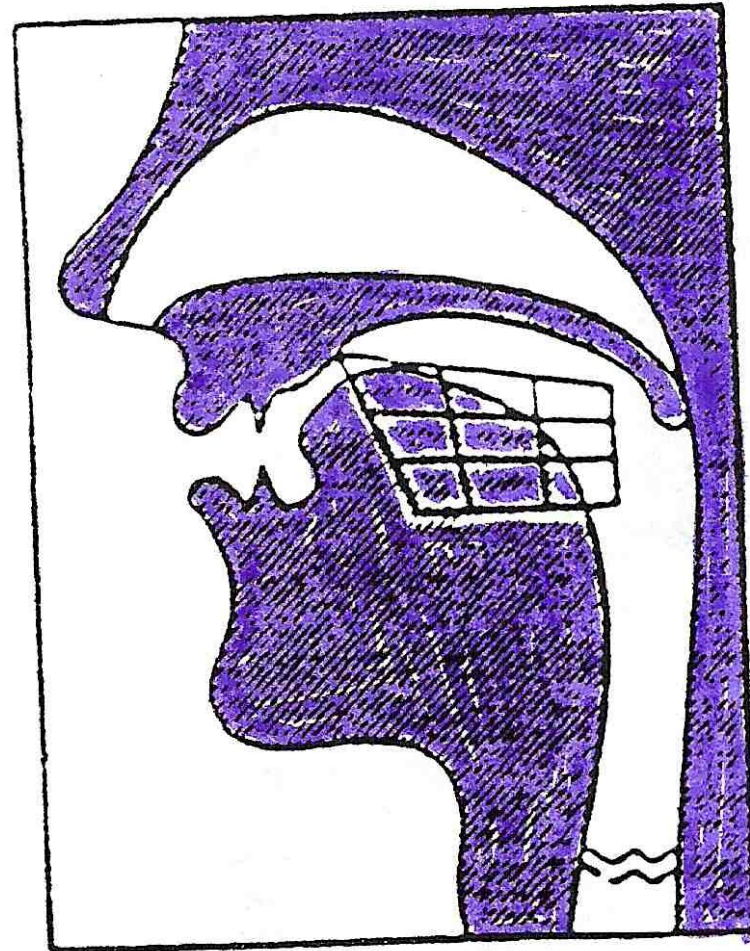
o

e

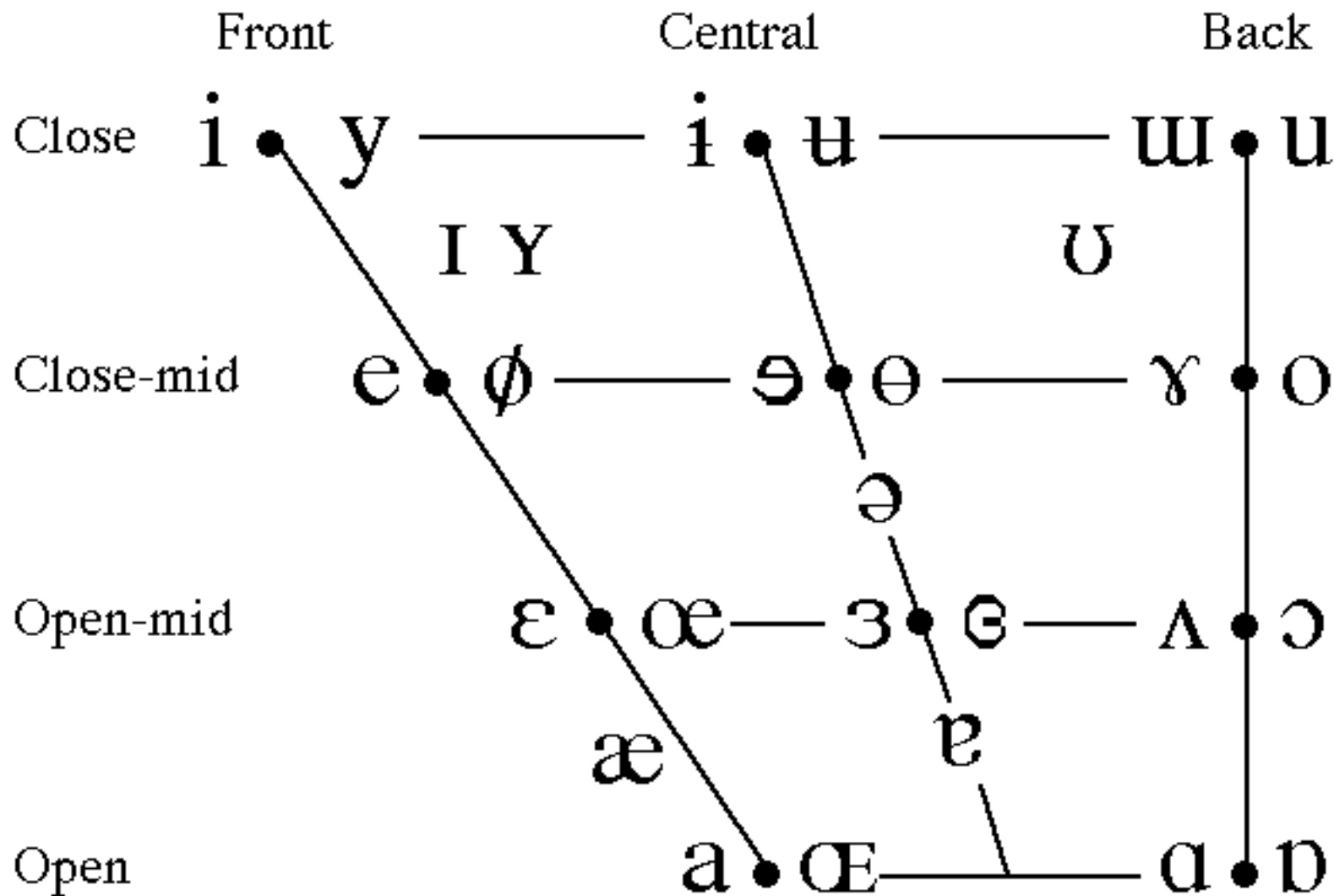
á

a

Magánhangzók: A képzés helye

A kardinális magánhangzók rendszere

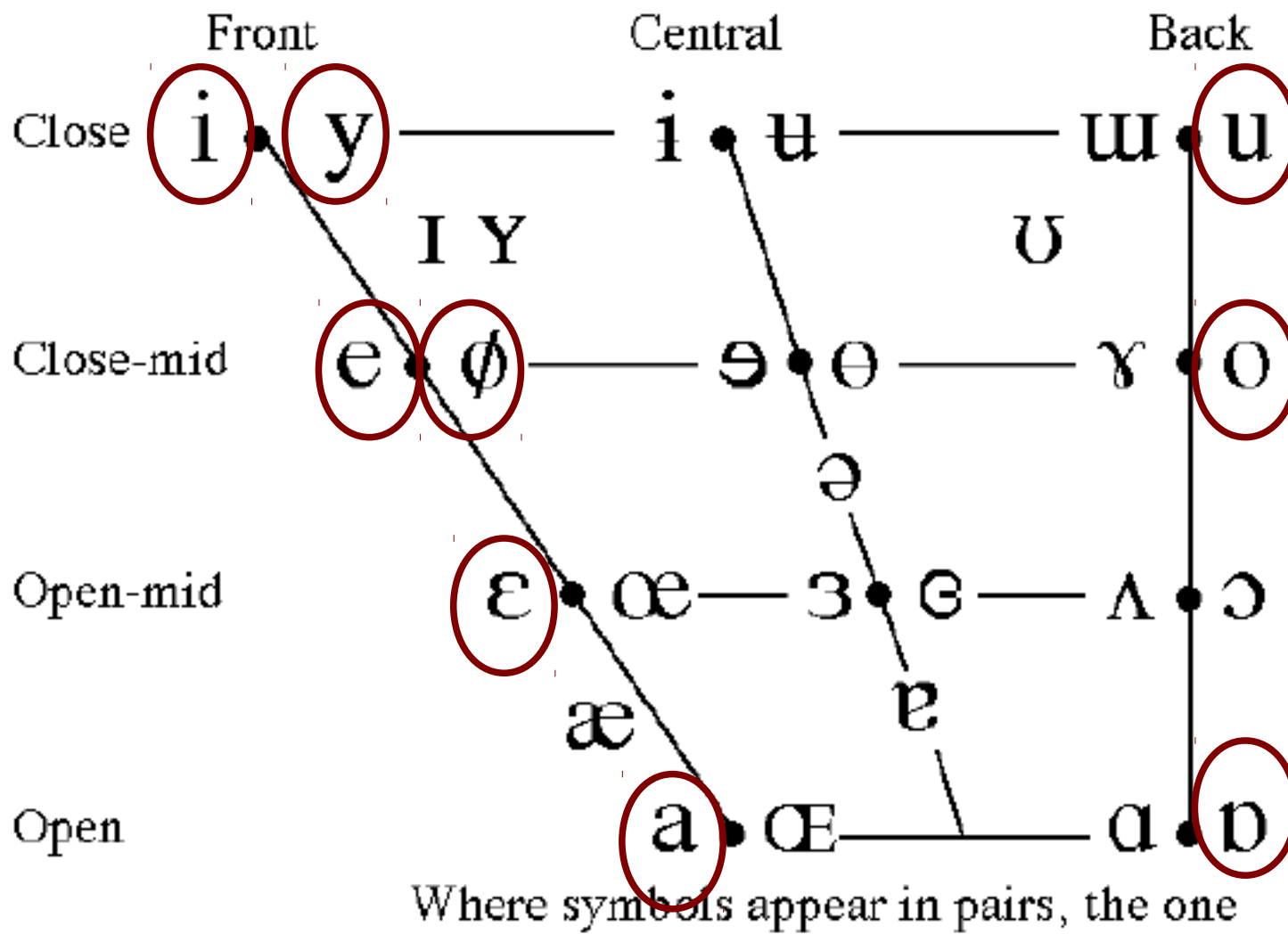

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a rounded vowel.

A kardinális magánhangzók rendszere

- **IPA** = nemzetközi fonetikai ábécé (angolul: International Phonetic Alphabet, IPA; franciául: Alphabet Phonétique International, APhI)
- A kardinális magánhangzók rendszere = a viszonyításul szolgáló magánhangzók négyszöge (Daniel Jones)
- **A nyelv vízszintes mozgása:** elől-/hátsóképzett (palatális/veláris), ill. centrális
- **A nyelv függőleges mozgása:** nyelvállás és nyíltság: felső–középső–alsó(--legalsó); zárt--félig zárt--félig nyílt--nyílt

A magyar (köznyelv) magánhangzói

Milyen fonetikai jegyeket tükröznek a magyar ortográfiában a mgh-
betűk ékezetei? Ez alapján mi az *a/á* és *e/é* pár státusza?

A magyar (köznyelv) magánhangzói

- „mély” és „magas” magánhangzók??
- Magánhangzó-harmónia
- Tőharmónia („hangrend”) + toldalékok illeszkedése
- -ban/ben, -val/vel...
- Előlségi/palatális harmónia

Magánhangzók: A képzés helye

- **Ajakműködés:** ajakkerekítéses (labiális, kerekített) vs. ajakréses (illabiális, kerekítetlen)
- Ajakkerekítéses: [u, u:, y, y:, o, o:, ø, ø:, ɒ]
- Ajakréses: [i, i:, e:, ε, a:]
- Játszik-e vajon szerepet a magánhangzó-harmóniában?
- Kerekségi harmónia: háromalakú toldalékok (-on/en/ön, -szor/szer/ször) (vs. kétalakú toldalékok)

A magyar (köznyelv) magánhangzói

- Plusz: nem-köznyelvi magánhangzó-rendszerek, pl.:
- Diftongusok
- Palóc a-á [a-ɒ:] (pl. *anyád* [aɲɒ:d])
- A „zárt e”: *ë* = IPA [e] (pl. *ember* embër [ɛmber])

(ti most) mëntëk

(ők korábban) mëntek

(én most) mentëk

Magánhangzók – gyakorlás

- Vegyünk fel két fő fonetikai tulajdonságot: felső (= zárt); alsó (= nyílt)
- Bármely beszédhang jellemezhető az alapján, hogy rendelkezik-e ezekkel a tulajdonságokkal (pl. [+felső]) vagy sem (pl. [-felső])
- A két tulajdonság értékének megadásával mely alapvető képzési helyek határozhatók meg?
- A lehetséges kombinációk:

[+felső, -alsó] [-felső, -alsó] [-felső, +alsó] * [+felső, +alsó]

felső/zárt

középső

alsó/nyílt

Magánhangzók – gyakorlás

Mely fonetikai jegyekre van még szükségünk a magyar magánhangzó-készlet leírásához?

- [hosz]
- ([feszes])
- [hátsó]
- [kerek]
- ([hangs])

Kinder® CHOCOLATE + MILK - COCOA

Kinder®
CHOCOLATE

+ MILK
- COCOA

8 BARS 100 g e

Kinder® CHOCOLATE

+ MILK
- COCOA

FERRERO

4008 4101